

розділити багаточисельну середню групу на три групи: вище середнього, середня та нижче середнього.

Отже, апробування авторської методики показало можливість її подальшого використання за умови вдосконалення.

Використані літературні джерела

1. Гнатієнко Г. М. Експертні технології прийняття рішень [Текст] : монографія / Г. М. Гнатієнко, В. Є. Снитюк. – Київ : Маклаут, 2008. – 444 с.
2. Ковальова О. А. Модель соціально-комунікативної компетентності [Текст] / О. А. Ковальова // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісяч. науково-метод. журнал. – № 11 (30). – 2014. – С. 27–33.
3. SPSS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spssbase.com/Glava19/Index4.html>. – Назва з екрана.
4. Киричук В. О., Романова Л. М. Система роботи класного керівника з учнівським колективом на засадах психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку [Текст] / В. О. Киричук. – Харків : Веста : Ранок, 2002. – 128 с.

Bibliography

1. Hnatiienko H. M. Ekspertni tekhnolohii pryiniattia rishen [Tekst] : monohrafiia / H. M. Hnatiienko, V. Ye. Snytiuk. – Kyiv : Maklaut, 2008. – 444 s.
2. Kovalova O. A. Model sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti [Tekst] / O. A. Kovalova // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti: shchomisiach. naukovo-metod. zhurnal. – № 11 (30). – 2014. – S. 27–33.
3. SPSS [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.spssbase.com/Glava19/Index4.html>. – Nazva z ekrana.
4. Kyrychuk V. O., Romanova L. M. Systema roboty klasnoho kerivnyka z uchnivskym kolektyvom na zasadakh psykholoho-pedahohichnoho proektuvannia osobystisnoho rozvytku [Tekst] / V. O. Kyrychuk. – Kharkiv : Vesta : Ranok, 2002. – 128 s.

Зємба Беата Анна,

м. Жешів, Польща

УДК 373.3.015.31

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ «ГРУПИ РИЗИКУ»

В статье рассмотрена проблема внедрения инноваций в социально-педагогическую работу с детьми «группы риска». Проанализировано понятие «инновация», «инновационный процесс», «инновационное обучение». Отмечено, что специально организованное социально-педагогическое пространство и воспитательная среда способствуют индивидуальной траектории развития всей семьи, где воспитываются дети «группы риска». Сформулирована идея социально-педагогической работы в проекте «Партнерство учебных заведений и семей “группы риска”».

Ключевые слова: маргинальность, дети «группы риска», инновация, инновационный процесс, инновационное обучение, социально-педагогическое пространство, воспитательная среда.

In the article the peculiarities of the functioning of a marginalized younger generation, presents the complexity and importance of the problem timely quality support to marginalized gifted children. Identified the basic needs of marginalized gifted children. The proven need for appropriate arrangements that will contribute to the constructive social development of gifted children is marginal.

Key words: marginality, subculture, personality, giftedness, and social development of gifted misfits.

Освіта є важливою складовою будь-якого суспільства, а тому однією з перших, реагує та відповідає змінам в економічній, політичній та соціальній сферах суспільного розвитку за допомогою навчання, виховання, розвитку та самовдосконалення підростаючої особистості. Одним із важливих та складних напрямів сучасних освітніх закладів є соціально-педагогічна діяльність з дітьми «групи ризику», які гостро потребують спеціалізованої допомоги, підтримки та своєчасної адаптації в середовищі однолітків. Тому проблема впровадження інновацій в систему освіти залишається актуальною для будь-якої країни світу, особливо в умовах нинішньої глобальної кризи, що сприяє збільшенню кількості дітей «групи ризику».

Згідно з рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, до «групи ризику» серед розумово відсталих, неповнолітніх правопорушників, дітей алкоголіків та наркоманів зараховано і обдарованих дітей. Тому діяльність з такими дітьми потребує спеціально організованого навчально-виховного середовища, здатного забезпечити реалізацію потреб підростаючого покоління та формування їх, як соціально зрілих особистостей.

Проблему інновацій в соціально-педагогічній діяльності досліджували різні вчені. Так, А. Пригожин визначає інновації як тип нововведення, механізм здійснення інноваційного процесу та особливості інноваційного процесу [10]. Ю. Максимов розробив модель інноваційної діяльності, основу якої є аналіз етапів інноваційного процесу: створення, усвідомлення, опанування та запровадження інновацій [6]. М. Поташник інновації у практичній діяльності розділяє за масштабом (обсягом) перетворень на часткові (локальні, одиничні), вважаючи, що вони не пов'язані між собою; модульні (комплекс окремих, зв'язаних між собою, що мають відношення, наприклад, до однієї групи предметів, однієї вікової групи учнів тощо); системні (охоплюють всю школу) нововведення [9]. Т. Демиденко обґрунтовує введення інформаційного компоненту до структури інноваційної діяльності: пошук та отримання важливої інформації, її аналіз та систематизація, використання матеріалів в інноваційній діяльності та створення нової інформації [4].

У сучасній педагогічній науці поняття «інновація» прийнято трактувати, як «нововведення»:

- оновлення, зміну, впровадження нового [2];
- процес створення, розповсюдження, засвоєння та використання нововведень [1];
- кінцевий результат творчої діяльності у вигляді нової чи вдосконаленої продукції, нового чи вдосконаленого технологічного процесу [12];
- процеси введення та засвоєння педагогічних нововведень [11];
- уперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їхні компоненти, що суттєво покращують результати освітньої діяльності [8];
- реалізоване нововведення, що постійно вдосконалюється у процесі впровадження [7].

«...Необхідно виокремити ще один необхідний критерій феномена інновації. Йдеться про те, що на відміну від природного, стихійного процесу інновація має характер змін, які ініціюються та контролюються, тобто змін, що відбуваються на основі раціонально-вольової дії. Це штучно організований процес, спрямований та керований для досягнення певного результату» [3].

Безумовно, інноваційна діяльність з дітьми «групи ризику» має важливе педагогічне і соціальне значення. Метою запропонованої увазі статті є визначення особливостей соціально-педагогічних інновацій у діяльності з дітьми «групи ризику», які б забезпечили їхнє якісне соціальне становлення та всебічний розвиток.

Аналіз терміна «інновація» в контексті соціально-педагогічної діяльності з дітьми «групи ризику» вимагає розгляду понять «інноваційний процес» та «інноваційне навчання». Ми погоджуємось з визначенням американського дослідника Б. Твісса [13], який розглядає інноваційний процес як перетворення наукового знання, наукових ідей і винаходів у фізичну реальність (нововведення), що змінюють суспільство. Тобто, у діяльності з дітьми «групи ризику» потрібно організувати такий процес, який задасть їм новий вектор світосприйняття, а головне – забезпечить процес самопізнання та самоактуалізації «проблемних» дітей.

На засадах вищесказаного, соціально-педагогічні інновації у діяльності з дітьми «групи ризику» повинні бути реалізовані через «інноваційне навчання», що забезпечить організацію навчально-виховного процесу, орієнтованого на формування готовності особистості до постійних змін у суспільстві, готовності до майбутнього за рахунок розвитку творчості та різноманітних форм мислення [5].

Таким чином, можемо зробити висновок, що інновацію в соціально-педагогічній діяльності з дітьми «групи ризику» необхідно розглядати як організацію соціально-виховного середовища для реалізації нововведень у змісті, формах, методах та прийомах навчально-пізнавальної діяльності, у вихованні дітей «групи ризику», а також у новітніх підходах до соціальних послуг в освіті, що сприятимуть успішному соціальному становленню особистості.

З метою формування достатнього рівня соціальної адаптованості дітей, які належать до «групи ризику», ми пропонуємо реалізовувати соціально-педагогічні інновації в діяльності, що спрямована на розумовий, фізичний, соціокультурний, професійний і патріотичний розвиток, на виховання життєвої активності. Таке поєднання здатне забезпечити гармонійний розвиток особистості.

Ці виховні напрями повинні реалізовуватися на засадах партнерського співробітництва представників сімей, де виховуються діти «групи ризику», педагогічних та соціальних установ з використанням сучасних інноваційних технологій соціально-педагогічної діяльності. Щоб зберегти систему соціального захисту особливих верств населення необхідно вжити заходів щодо забезпечення неухильного дотримання прав і свобод людини. Ми пропонуємо розробити інноваційний соціально-педагогічний проект взаємодії соціальних і соціально-педагогічних установ України та Республіки Польщі щодо роботи з сім'ями «групи ризику». Це зазначено рішенням Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб та сімей: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 19–20 березня 2015 р.).

За результатами аналізу низки наукових джерел у галузі соціально-педагогічних інновацій в діяльності з дітьми «групи ризику» можна зазначити, що спеціально організований соціально-педагогічний простір і виховне середовище сприяють індивідуальній траєкторії розвитку не лише дітей «групи ризику», а й родини, де виховуються такі діти.

Нами сформульовано ідею соціально-педагогічної діяльності у проекті «Партнерство навчальних закладів і сімей групи ризику». Метою проекту є об'єднання зусиль педагогічних колективів, соціальних установ і сімей «групи ризику», спрямованих на створення цілісного виховно-освітнього простору.

Завданнями проекту ми визначаємо:

- 1) формування ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей «групи ризику» та членів їхніх родин;
- 2) формування ціннісних орієнтацій, усвідомлення соціальних норм через розумовий, фізичний, соціокультурний, професійний, патріотичний розвиток, а також виховання життєвої активності учнів «групи ризику»;
- 3) застосування виховних інноваційних технологій у діяльності з дітьми «групи ризику» та їхніми батьками, з метою їхньої соціалізації, самоактуалізації, гармонійного соціального розвитку та виховання загальної культури;
- 4) необхідність діагностики та корекції негативних проявів дітей «групи ризику»;
- 5) потребу в організації ефективної взаємодії загальноосвітніх установ з соціокультурними закладами.

Принципами організації соціально-педагогічних інновацій у діяльності з дітьми «групи ризику» є:

- 1) індивідуальна допомога у ліквідації конфліктних і критичних ситуацій у соціальному розвитку дітей, ціннісному становленні їхніх життєвих взаємин;

2) групова підтримка дітей «групи ризику» та їх найближчого мікросередовища у фізичному, розумовому, соціокультурному, професійному, патріотичному становленні особистості;

3) практична турбота про закріплення і збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я дітей «групи ризику» та їхніх родин;

4) послідовний розвиток екологічної, соціальної, естетичної, особистої та професійної компетентності всієї родини, що належить до «групи ризику»;

5) організація різноманітної соціально прийнятної групової та дозвілєвої діяльності (фізичної, пізнавальної, комунікативної, рефлексивної, практичної, творчої тощо);

6) забезпечення і підтримка успішної суб'єкт-об'єктної взаємодії сім'ї «групи ризику» в соціумі;

7) забезпечення готовності дітей до самоактуалізації через організацію досвіду самостійної діяльності та спілкування в групі;

8) допомога в організації соціально-середовищних умов для можливості збереження почуття безпеки і відчуття власної гідності;

9) адаптація дітей у соціумі за допомогою посилення ступеня їхньої самостійності та самоконтролю ситуації.

Для вивчення особливостей дітей «групи ризику» необхідним є застосування соціально-педагогічної діагностики, під якою науковці розуміють комплексне дослідження соціального та педагогічного виявлення, розпізнавання та вивчення причиново-наслідкових зв'язків і відносин, що характеризують їхній стан і тенденції у змінах соціальних норм та соціальних відхилень.

Особливості діагностики дітей «групи ризику» полягають у відстеженні динаміки соціогенезу особистості, визначенні причин відхилень від норми. Серед цих процесів варто назвати: вивчення особливостей соціальної адаптабельності, вивчення спрямованості особистості, складання індивідуальних карт соціального розвитку, діагностика індивідуальної соціальної ситуації розвитку, діагностика спілкування дітей з дорослими та однолітками, діагностика відхилень у соціальній поведінці та характеристика причин цих відхилень, діагностика причин неуспішності в оволодінні соціально-побутовими вміннями та навичками. Соціально-педагогічна діагностика передбачає аналіз соціального здоров'я дитини, виявлення дітей «групи ризику» з передбачуваними очікуваннями, а також дітей з соціокультурними деформаціями тощо.

На першому етапі діагностики дітей «групи ризику» необхідно визначити предмет вивчення критеріїв (просоціальний, динамічний, стагнаційний, середовищний) та дослідження рівнів (соціально-прийнятний, соціально-нейтральний, соціально-неприйнятний) їхньої дезадаптації.

На другому етапі доцільно здійснити поділ дітей на групи за соціальними труднощами і проблемами, а потім на підгрупи – за схожими симптомами для більш коректного педагогічного впливу.

На третьому етапі складають індивідуальні програми соціально-педагогічного впливу на дітей «групи ризику».

Набір соціально-педагогічного та психолого-педагогічного інструментарію з вивчення соціальної дезадаптації дітей містить чотири блоки.

1. Перший блок – це діагностика профілю обдарованості дітей «групи ризику»: *академічна обдарованість* (загальний тест основних умінь, Айовський тест основних умінь, Станфордський тест досягнень, Каліфорнійський тест досягнень); *естетична обдарованість* (тести креативності Дж. Гілфорда, тест Торренса на образне творче мислення, тест групової оцінки С. Пімм, тест креативного потенціалу Р. Хорнера і Ю. Хемменвей); *практична обдарованість* (тест Пурдве, тест спритності маніпулювання з дрібними предметами Крауфорда, тест Д. Арнхейма і В. Сінклера, тест К. Беррі).

2. Другий блок – це діагностика психосоціального особистісного розвитку: дитячий особистісний опитувальник Р. Кетелла; колірний тест відносин (А. Еткінд); оцінка вольової

активності; метод узагальнення незалежних характеристик; самооцінка психічних станів особистості Р. Айзенка; опитувальник Т. Ахенбаха; Фрейбургська анкета; методика визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма тощо.

3. Третій блок – це соціально-педагогічна діагностика вихованості дітей: соціально-педагогічна діагностика особливостей сімейного виховання дитини; діагностика порушень у взаєминах батьків з дітьми та аналіз причин цих проблем; графічний запис стану вихованості за Т. Шиловой тощо;

4. Четвертий блок – це соціально-педагогічна діагностика соціального розвитку дитини, особистісних адаптаційних ресурсів, особливостей психосоціальної та соціальної адаптації: тест «Соціальна установка» (автор О. Потьомкіна); діагностика та критерії неконструктивної поведінки дітей М. Вайнера; шкала визначення поведінки дитини В. Осипової; методики-малюнки Р. Гаврилічевої; методика реєстрації соціальної активності дитини молодшого шкільного віку; методика «Індивідуальна соціальна ситуація розвитку» В. Ніколаєвої; методика діагностики соціально-психологічної адаптації підлітків К. Роджерса і Р. Даймонда (ДПА); методика вивчення особистості дезадаптованого підлітка і його найближчого оточення Ю. Клейберга; методика діагностики схильності до відхилень у поведінці (СОП) (А. Орел).

Вказані методики використовують як комплексно, так і кожен окремо, залежно від конкретного випадку, цілей виховної діяльності та рівня спеціальної психолого-педагогічної підготовки фахівців.

Проект розраховано на дітей шкільного віку. Він передбачає діяльність з кожним віковим періодом учнів (молодший шкільний, підлітковий, старший шкільний вік) за такими напрямками виховання: 1) розумове; 2) фізичне; 3) соціокультурне; 4) професійне; 5) патріотичне; 6) виховання життєвої активності. Кожен із розділів проекту зберігає загальну тенденцію до безперервності освіти, розвитку і виховання, які комплексно забезпечують успішний перехід дитини на кожний наступний віковий етап її розвитку.

Отже, *маргінальність* – це не просто стан автономії, а результат конфлікту із загальноприйнятими нормами, вираження специфічних відносин з існуючим суспільним устроєм у двох протилежних напрямках:

- 1) розрив традиційних зв'язків і створення власного, зовсім іншого світу,
- 2) поступове або насильницьке витіснення за межі суспільної культури, соціальних цінностей тощо.

Будь-який із зазначених варіантів є результатом «вільного» вибору або наслідком процесу декласування, що провокується наляканим суспільством. У зв'язку з цим, завданням сучасного дослідження маргінального підростаючого покоління (дітей «групи ризику») повинна бути насамперед відмова від негативних упереджень та диференційований підхід до оцінювання відмінного світогляду і специфічного функціонування маргінала.

Використані літературні джерела

1. Абасова З. А. Понятійно-терминологічний апарат інноваційної педагогічної діяльності [Текст] / З. А. Абасова // Філософія освіти. – 2006. – № 1(15). – С. 56–62.
2. Викторова Л. В. Инновационные процессы в образовании [Текст] / Л. В. Викторова // Инновации в образовании. – 2002. – № 2. – С. 6.
3. Герасимов Г. И. Инновации в образовании: сущность и социальные механизмы (социологический аспект) / Г. И. Герасимов, Л. В. Илюхина. – Ростов н/Д., 1999. – 176 с.
4. Демиденко Т. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. М. Демиденко; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2004. – 20 с.
5. Козлова О. Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти [Текст] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Г. Козлова. – К., 1999. – 235 с.

6. Максимов Ю. Г. Педагогические условия подготовки студентов к инновационной деятельности в школе [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Ю. Г. Максимов; Удмурдский госуд. ун-т. – Ижевск, 2001. – 19 с.
7. Остапчук О. Інноваційні процеси в освіті: пошук істини триває [Текст] / О. Остапчук // Підручник для директора. – 2003. – № 4. – С. 3–8.
8. Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності [Електронний ресурс] : положення затверджене МОН України від 17 листопада 2000 р. № 522. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0401-15>. – Назва з екрана.
9. Потапашник М. М., Моисеев А. М. Управление современной школой (В вопросах и ответах) [Текст] : пособие для руководителей образовательных учреждений и органов образования / М. М. Потапашник. – М. : Новая школа, 1997. – 352 с.
10. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики) [Текст] / А. И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. – 271 с.
11. Сафіулін В. І. Інноваційний пошук нових технологій навчання [Текст] / В. І. Сафіулін ; за ред. Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук // Інноваційні пошуки в сучасній освіті. – Київ : Логос, 2004. – С. 53–64.
12. Слободчиков В. И. Проблемы становления и развития инновационного образования [Текст] / В. И. Слободчиков // Инновации в образовании. – 2003. – № 2. – С. 4–28.
13. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями [Текст] / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 217 с.

Bibliography

1. Abaso Z. A. Ponyatyyno-termynolohycheskyy apparat ynnovatsyonnoy pedahohycheskoy deyatel'nosti [Tekst] / Z. A. Abasova // Fylosofyya obrazovannya. – 2006. – # 1(15). – S. 56–62.
2. Vyktorova L. V. Ynnovatsyonnye protsessy v obrazovanny [Tekst] / L. V. Vyktorova // Ynnovatsyy v obrazovanny. – 2002. – # 2. – S. 6.
3. Herasymov H. Y. Ynnovatsyy v obrazovanny: sushchnost' y sotsyal'nye mekhanizmy (sotsyolohycheskyy aspekt) / H. Y. Herasymov, L. V. Ylyukhyna. – Rostov n/D., 1999. – 176 s.
4. Demydenko T. M. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya do innovatsiyanoi pedahohichnoyi diyal'nosti [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / T. M. Demydenko; Luhan. nats. ped. un-t im. T. Shevchenka. – Luhans'k, 2004. – 20 s.
5. Kozlova O. H. Pidhotovka vchytelya do innovatsiyanoi diyal'nosti v systemi pislyadyplomnoi osvity [Tekst] : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / O. H. Kozlova. – K., 1999. – 235 s.
6. Maksymov Yu. H. Pedahohycheskye uslovyia podhotovky studentov k ynnovatsyonnoy deyatel'nosti v shkole [Tekst] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / Yu. H. Maksymov; Udmurds'kyy hosud. un-t. – Yzhevsk, 2001. – 19 s.
7. Ostapchuk O. Innovatsiyni protsesy v osviti: poshuk istyny tryvaye [Tekst] / O. Ostapchuk // Pidruchnyk dlya dyrektora. – 2003. – # 4. – S. 3–8.
8. Pro poriadok zdiysnennya innovatsiyanoi osvith'oyi diyal'nosti [Elektronnyy resurs] : polozhennya zatverdzhene MON Ukrayiny vid 17 lystopada 2000 r. # 522. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0401-15>. – Nazva z ekrana.
9. Potashnyk M. M., Moiseev A. M. Upravlenyesovremennoy shkoloy (V voprosakh y otvetakh) [Tekst] : posobyie dlya rukovodyteley obrazovatel'nykh uchrezhdenyy y orhanov obrazovannya / M. M. Potashnyk. – M. : Novaya shkola, 1997. – 352 s.
10. Pryhozhyn A. Y. Novovvedeniya: stymuly y prepyat'stviya (Sotsyal'nye problemy ynnovatyky) [Tekst] / A. Y. Pryhozhyn. – M. : Polytyzdat, 1989. – 271 s.
11. Safiulin V. I. Innovatsiynyy poshuk novykh tekhnolohiy navchannya [Tekst] / V. I. Safiulin ; za red. L. I. Danylenko, V. F. Palamarchuk // Innovatsiyni poshuky v suchasniy osviti. – Kyiv : Lohos, 2004. – S. 53–64.
12. Slobodchikov V. Y. Problemy stanovleniya y razvytiya ynnovatsyonnoho obrazovannya [Tekst] / V. Y. Slobodchikov // Ynnovatsyy v obrazovanny. – 2003. – # 2. – S. 4–28.
13. Tyvys B. Upravlenye nauchno-tekhnicheskymy novovvedeniyamy [Tekst] / B. Tyvys. – M. : Ekonomika, 1989. – 217 s.